

OSMÁ SEMINÁRNÍ HODINA
Stuttgart, 29. srpna 1919

Cvičení výslovnosti. Jak pomáhat slabším žákům. Výživa. Zaostávání v počtech, zeměpise, přírodopise. Ctižádost. Obtíže při eurytmii.

Rudolf Steiner

Cvičení správné mluvy:

V nedozírně širých dálkách,
v nikdy nekončícím čase,
v hlubokosti lidské duše,
ve zjevení všehomíra:
Tam k záhadě záhad hledej klíč.

Rudolf Steiner: Ty věty se mají k sobě navzájem tak, že první čtyři znějí jako očekávání, a poslední řádka je souhrnné naplnění těch prvních čtyř.

Teď se zase vrátíme zpátky k onomu jinému cvičení výslovnosti:

Prudce prásk
bledne brůna
polkl půlku
bidlo bašta
pusť tu pracku
břeskný blázne

Na tom se toho můžete velmi mnoho naučit. Teď si zopakujeme větu:

Dám lék tvým tónům
ať svět v nich bouří

Teď něco podobného, ale přichází do toho odstín jakoby směrem k divadelnímu efektu. Jsou to čtyři řádky, na které bych vás rád upozornil. Potom vám je nadiktuji. Ten efekt se má objevit více v první řádce:

Laškuj si libo-li s lílkem
lechtivý lapko
jsi lajdavý loudavý
lemp a lump.9

9) K německému textu tohoto cvičení poznamenává Steiner:

Představíte si, že máte před sebou žábu, která na vás kouká s otevřenou pusou, s trochu vypoulenými rty, a tu oslovíte těmi posledními třemi řádky. Ale v první řádce budete od ní požadovat, aby zpívala líbezné písničky, takže tuto první řádku musíte pronášet jako s humoristickým afektem, jako požadavek, o němž víte, že je nesplnitelný.

Ted' ještě kousek prózy, jedna z Lessingových bajek:

Dub

Divoký severák prokázal za jedné bouřlivé noci svou sílu na vznešeném dubu. Ten ted' ležel v celé své velikosti na zemi a množství nízkých keřů leželo pod ním zpřelámáno. Nazítří jej ráno spatřila liška, která měla nedaleko svou noru. „Jaký to strom,“ zvolala. „Nikdy bych si nebyla pomyslela, že byl tak veliký!“

V čem spočívá naučení z té bajky?

T: Že teprve při smrti se někdy zjistí, jak byl některý člověk veliký.

H.: Že malý človíček zpozoruje, čím byl velký člověk, teprve když dojde k jeho pádu.

Rudolf Steiner: Ale proč použil Lessing právě lišky, která je přece náramně mazaná?

Protože mazanost lišky nedosáhne na vznešenou velikost stromu.

Rudolf Steiner. Ve které větě by se dalo najít naučení z té bajky ve vztahu k liščí mazanosti? - „Nikdy bych si nebyla pomyslela, že byl tak veliký!“

Liška se prostě nikdy nezadívala nahoru. Vždycky se dívala leda na jeho dolejší část, jenom ho dole obcházela, a tam dub zaujímal jenom malý prostor. Přes svou mazanost viděla jenom to, co se z jeho rozsahu dá vidět dole. Chtěl bych vás upozornit: Bajky se sice odehrávají ve svém zvláštním světě, ve svérázném světě bajek, ale můžete je číst realisticky. Básně se tak nesmějí číst nikdy.

Dnes se tedy dostáváme po včerejší mé výzvě k něčemu velice důležitému: Máme si promluvit společně o tom, k jakým sáhneme opatřením, když zpozorujeme, že určitá skupina žáků má menší vlohy pro ten nebo onen předmět nebo pro tu či onu část učební látky, kdežto ostatní část žáků má větší vlohy.

A poprosil bych vás: Vyberte si pro celé období od sedmého do patnáctého roku, k čemu dnes obrátíte v myšlenkách svou hlavní pozornost - zdali ke skupině, která není s to se naučit pořádně číst nebo psát, nebo se naučit přírodopisu, nebo se naučit počtům či geometrii nebo zpěvu, a pojednejte pak o tom, jak se budete chtít zachovat ve třídě, nebo vůbec v přístupu k žákům a v postupu času, abyste pokud možno vyrovnali to, co se tu objevuje.

Řada účastníků semináře se k tomu vyjadřuje v delších příspěvcích.

Rudolf Steiner: To, co se tu objevuje, může zčásti souviset s všeobecným nedostatkem nadání. Ale může to také souviset se specifickým, zvláštním nedostatkem nadání. Mohou nám být svěřeny děti, které jsou možná docela mimořádně nadané pro čtení a psaní, ale jakmile dojde na počty, zjistíme, že jsou pro počty nenadané. Pak budeme mít děti, u nichž to v počtech jakž takž uchází, ale ve chvíli, kdy začneme oslovovat jejich úsudek, kdy by měly správně pochopit, co se probírá v přírodopise, se nebudou moci dostat dál. Pak jsou děti, které se nechtějí sžít s dějepisem. Tyto specifické nedostatky nadání, ty jsou důležité, k těm by bylo dobře důkladně přihlédnout.

Snad k tomu budete moci přihlédnout tímto způsobem: Když zpozorujete, že některé dítě je všeobecně - a také hned od začátku - nenadané pro čtení a psaní, pak uděláte rozhodně dobrou věc, když se spojíte s rodiči a poprosíte je, aby mu zatím dávali co nejméně vaječných jídel a co nejméně moučníků. Ostatní může v zásadě zůstat. Když budou mít rodiče pochopení pro to, že by mohli po nějaký čas dítě dobře živit, i když mu odejmou jistou část stravy, tedy by mu snad mohli po nějaký čas dávat málo masa a velmi mnoho zeleniny a stravy obsahující

listy. Potom upozorujeme, že díky této změně stravování bude dítě v podstatě jevit zvýšené schopnosti. Toho využijme. Zaměstnávejme takové dítě velmi silně právě z počátku, tedy když bude začínat se změnou diety.

Pokud upozorujete, že pouhá taková změna stravy mnoho nepomáhá, tedy se pokusme o toto: Spojme se s rodiči a domluvme, že po určitou krátkou dobu - řekl bych: takových osm dní - nebude dítě až do skončení dopoledního vyučování nebo alespoň do konce prvních dopoledních hodin, ve kterých by se mělo učit číst a psát, vůbec nic jíst, nýbrž že je necháme se učit na lačno, nebo je necháme jíst jenom nějaké to minimální množství. Nebylo by dobře tuto proceduru příliš protahovat, nýbrž je třeba ji střídat s normálním stravováním. Ale využijte dobře té doby, která vám jistě ukáže poodhalené schopnosti dítěte -, dítě se silnějšími schopnostmi a s větší vnímavostí. Když takovou dietní kůru zopakujete několikrát v průběhu jednoho roku, uvidíte, že u více méně mladého dítěte - platí to tedy pro první školní léta - se jeho nadání změní. To prosím, abyste měli přece jenom velmi na zřeteli.

A vůbec vás prosím, abyste měli na zřeteli, že ten nesmyslný způsob stravování v prvních dětských letech, k němuž mají mnozí rodiče sklon, zejména u flegmatických a sangvinických dětí, velice přispívá k utlumení schopností. To věčné překrmování dětí - ted¹⁰) je to, pravda, trochu jiné, ale musíme přece o těch věcech vědět -, to přecpávání dětí vaječnými jidly a moučníky, moučnými patlaninami, to je něco, co působí, že děti jsou v prvních letech školní docházky naprosto bez chuti něco dělat a neschopné pro učení.

Otázka: Jak je to s kakaem?

Rudolf Steiner: Pročpak vlastně mají děti vůbec pít kakao? K tomu přece není vůbec žádný důvod, pokud nepotřebujeme kakao, abychom regulovali jejich zažívání. Někdy přece potřebujeme takové věci pro regulaci zažívání. U dětí, u nichž zažívání probíhá příliš rychle, je lépe sáhnout ke kakau než k jiným prostředkům, ale není-li to nutné, pak dítě něco takového vůbec nepotřebuje. Děti dnes dostávají leccos, co pro ně není k ničemu.

Někdy tady můžeme být svědky podivuhodných názorů. Když jsem byl v osmdesátých letech vychovatelem, bylo tam mladé děčko, to jsem neměl možnost vychovávat, měl jsem tehdy na starosti jenom ty větší. Tohle byl mladý bratránek. Bylo to vlastně docela sympatické, milé dítě, s dobrými nápady. Bylo by se mohlo jednou stát školáčkem s dobrými předpoklady pro učení. Často jsem se k tomu natrefil a byl svědkem, jak vtipné a nadané to bylo dítě. Byl to ještě malý chlapeček, sotva dvouletý, když jednou u stolu pronesl toto. Měl dva malé knedlíčky, a byl už tak chytrý, že když mu řekli: „Honzíčku, už jsi dostal dva knedlíčky,“ odpověděl: „A třetí tu bude jako na koni.“¹¹⁾ To řekl ten mrňous!

Pak taky velmi rád nadával. Neměl jsem pocit, že by to bylo na škodu, když se dítě v tomhle věku trošku vynadává. To se později uklidní. A tak si ten mrňous později navykl nadávat obzvlášť právě mně. Jednou, když jsem vcházel do dveří - tehdy byl už trochu starší -, tedy se zeširoka rozkročil, ale nenapadala ho žádná nadávka, která by mu připadala dost veliká, tak řekl: „Tady k nám jdou dva oslové!“ Byl tedy jaksepatří duchaplný, vidíte?

Ale ten kluk byl bledule, měl špatnou chuť k jídlu a byl poněkud hubený. Proto dostával na radu lékaře, jinak výborného, ke každému jídlu malou skleničku červeného vína. Jak jste asi vyrozuměli, neměl jsem žádnou odpovědnost ani vliv na tuto prazvláštní hygienicko-výchovnou metodu, ale cítil jsem o něj starost. Pak jsem to individuum viděl znova, když mu bylo dvaatřicet, třiatřicet let - ukrutně nervózní člověk! Jednou, když on u toho nebyl, zeptal jsem se, jak se projevoval ve škole. Představte si, ten rozdováděný

10) tj. v roce 1919, v době bídy po skončení 1. světové války.

11) V originále: „und das dritte folgt sogleich“, což je velmi známý verš z Buschovy oblíbené knížky „Max und Moritz“ (kdysi vyšla v českém překladě pod názvem „Vít a Věna“).

človíček, který už po třicítce byl dokonale nervózní, demonstroval, kolik žalostného natropila ta malá sklenička červeného vína při jídle. Bylo to nadané dítě, protože dítě je nadané, řekne-li: „Tady k nám jdou dva oslové!“

„Drzý byl,“ volá do toho paní dr. Steinerová.

Rudolf Steiner: Od drzosti přitom můžeme klidně odhlédnout.

- Co tu bylo napřed? Je to něco udivujícího. Nenapadne ho žádná nadávka, která by byla dost velká, a tak si přibere na pomoc číslo. To je mimořádně velké nadání! Nakonec z něho byl slabý žák a nechtěl se pořádně učit. Ta výchovná metoda, používající vína, ho už do sedmi let úplně zkazila.

To je něco, co bych vám rád na začátku naší dnešní rozpravy dal na uvážení: že když jde o nadání, není nijak nepodstatné pečovat o to, jakým způsobem by měla být sestavena dieta dítěte. Zejména bych vás ale prosil, abyste dbali o to, aby u dítěte netrvalo zažívání. Proto, když se vám ve vlohách dítěte bude zdát něco nápadné, musíte se snažit zjistit nějakým taktním způsobem prostřednictvím rodičů, zdali je zaživací proces dítěte v pořádku. Pokuste se dosáhnout toho, aby byl zregulován.

T. mluví o dětech nenadaných pro matematiku.

Rudolf Steiner: Když objevíte obzvláště slabé vlohy pro počítání, učiníte dobře, provedete-li toto: Ostatní děti budou mít zpravidla dvě pohybové hodiny týdně, tj. jednu hodinu eurytmie a jednu hodinu tělocviku. Ty děti, které dobře nepočítají, spřáhněte dohromady a zaříd'te to tak, aby mohly mít ještě další hodinu - nebo půl hodiny

- eurytmie nebo tělocviku. Není třeba, aby z toho bylo pro vás nové zatížení, připojíte je k jiným dětem, kde se taková cvičení právě probírají. Je třeba se postarat, aby se schopnosti takových dětí pozvedly právě tělocvikem a eurytmií.

Děti budou nejprve dělat hůlková cvičení. Hůlku do ruky, (a budou jí pohybovat)¹²⁾ na 1, 2, 3 dopředu, na 1, 2, 3, 4 dozadu.

Dítě tedy musí vést hůlku pokaždé dopředu a dozadu. Musí vyvinout úsilí, aby na 3 dostalo hůlku do zpětného pohybu. - Pak musí přijít na řadu i běh: 3 kroky vpřed, 3 kroky vzad, 3 kroky vpřed, 4 kroky vzad, 5 kroků vpřed, 3 kroky vzad atd. - Pokuste se vmíchat do tělocvičných a snad i do eurytmických pohybů dítěte čísla, tak aby bylo nuceno, zatímco se pohybuje, současně počítat. Uvidíte, že to bude mít úspěch. Sám jsem to tak se žáky dělal několikrát.

A teď se vás zeptám: Proč to bude mít úspěch? Na základě toho, co jste se už naučili, si už o tom můžete utvořit představy.

T: Eurytmické pohyby by přece musely být dobrým prostředkem pro vyučování geometrie?

Rudolf Steiner: Vyučování geometrie jsem ale neměl na mysli. To, co jsem řekl, se vztahovalo na počty, protože přece základem počítání je vnitřně prováděný pohyb, smysl pro pohyb. Tím, že dáme tomuto smyslu uvedeným způsobem možnost působit, povzbudíme schopnost počítat. Vyzvedáme z podvědomí něco, co se u takového dítěte nechce pozvednout do vědomí. Vůbec bychom měli chybějící schopnosti pro počty a také pro geometrii podněcovat pohybovými cviky. Pro geometrii budeme moci hodně udělat nápaditými euryt- mickými cviky. Také hůlkovými cvičeními.

12) Text v závorce přidán překladatelem.

N.: Při potížích s výslovností musíme mít na zřeteli souvislost mluvy s hudbou.

Rudolf Steiner: Většina případů špatné výslovnosti by se zakládala právě na tom, na špatném slyšení.

N.: Ve vyučování zeměpisu nebudou sangviničtí žáci docela s to udržet krok, mají mlhavé představy. Tady bych se přimlouval za kreslení, kreslení motivů znají.

Rudolf Steiner: Kdybychom hodiny zeměpisu řešili hodně názorně, zejména kdybychom ukazovali jednotlivé země, rozdělení vegetace v nich, rozdělení zemědělské produkce v nich grafickými zobrazeními, kdybychom tedy takovým způsobem řešili vyučování hodně názorně, zpozorujeme právě tady, že nenarazíme u žáků snadno na nějakou všeobecnou nevnímovost nebo nechápavost. Snadno tím můžeme bojovat i všeobecně proti malé chápavosti. Když to také ještě oživíme tím, že se právě při zeměpisném vyučování pokusíme nějakou zemi nejprve popsat, že ji potom nakreslíme, že ji necháme nakreslit na tabuli, že do ní zakreslíme řeky, pohoří, rozložení vegetace, lesů a luk, a pak si přečteme se žáky nějaké cestopisy, tedy uvidíme, že většinou najdeme velmi málo žáků nenadaných pro zeměpis. Dokonce budeme moci využít zeměpisu k tomu, abychom žáky pohnuli k čilosti a vyprovokovali v nich i jiné schopnosti. Budeme moci přímo sledovat, když se nám podaří udělat zajímavý předmět ze samotného zeměpisu, jak se tím začnou u žáků probouzet i jiné schopnosti.

G.: Uvažoval jsem o první až třetí třídě. Při lenosti bych se pokusil působit přísností a probouzením ctížádosti. Někdy musíme dítě upozornit, že bude popřípadě muset opakovat třídu. Tady nezbyvá než podněcovat také snaživost a ctížádost.

Rudolf Steiner: Využívat ctížádosti, to bych příliš nedoporučoval. Ctížádost by se neměla příliš podněcovat. V prvních letech školního vyučování by se daly takové věci, jak je navrhuje, velmi dobře použít, ale bez přílišného zdůrazňování ctížádosti, jinak přece budeme muset později tu ctížádost, kterou vypěstujeme, zase odbourávat. Měli bychom ale - musím to zdůrazňovat zas a zase - mít na zřeteli dietu a stravování.

Ti z přátel, kteří teď ještě budou pojednávat o těchto věcech, přihlédnou snad k tomu, že je přece hodně dětí, které nejeví v pozdějším životě smysl pro to, aby si řádně všímaly přírodnin a uměly si je představit a zapamatovat. U jednotlivých žáků může učitele přivádět k zoufalství, že si nikdy nezapamatují, který z nerostů je malachit nebo uranin nebo dokonce i takový smaragd, že tedy nemají vůbec smysl pro to, aby si vnitřně tvořili představy o přírodninách a rozpoznávali je. Bývá tomu tak i s rostlinami i se zvířaty. I na to prosím, abyste pamatovali.

A.: Myslel jsem na to, že u těch nejmenších budou některé skupiny zaostávat v počtech. Probírám nejraději všechno názorně pomocí prstů, kousků papíru, kuliček nebo knoflíků. Také by se dalo zavést takzvané vyučování v odděleních: děti, aniž o tom vědí, jsou rozděleny do dvou skupin, nadané zvlášť a slabé zvlášť. Pracujeme pak se slabými zvlášť, aby nadané kvůli nim nezaostávaly.

Rudolf Steiner. *Newton, Helmholtz, Julius Robert Mayer* by v tomto případě byli seděli vždycky mezi slabými.

A.: To přece nevadí.

Rudolf Steiner: Jistě, to nevadí. Dokonce *Schiller* by byl seděl mezi slabými. Podle vysvědčení o učitelské způsobilosti pro *Roberta Hamerlinga* byl všude známkován poměrně dobře, s výjimkou německých slohových prací. Z těch měl známku vlastně podprůměrnou. Slečna F. nám teď poví - to, jak eurytmie může pomáhat, jsme už slyšeli -, ale jak si ona představuje, že by se dalo pomoci eurytmii, když děti k ní budou projevovat nechuť nebo odpor. Dělat eurytmii by měly i děti, které k ní cítí odpor.

E: Myslela jsem si, že melancholické děti budou mít malý zájem o cvičení rytmu, o cvičení s hůlkami, o taktování, tedy o všechny cviky, které vyžadují, aby se člověk postavil do světa nezaujatě. Ty melancholické jsou raději zahleděny do sebe, a vlivem své tělesné konstrukce snadno umdlévají. Snad by bylo možné, když ostatní budou dělat hůlková cvičení, aby tyto děti je doprovázely zpěvem, nebo aby recitovaly k taktování. Tak budou vtaženy do rytmu, aniž by se tělesně namáhaly. - Je ale také možné, že děti budou mít nechuť k těmto cvičením, protože mají sklon nikdy se do věcí docela nepohroužit, nýbrž ponechat si část své bytosti pro sebe. V tom případě bychom je museli nechat skákat tóny, protože ty vlastně uvádějí do pohybu celého člověka. Přitom jsou zároveň něčím objektivním.

Učitel nesmí mít sám v sobě pocit, že dítě něco nemůže nebo nedokáže. Musíme mít na paměti, že je v dítěti uložena celá dokonalá eurytmie. Vlastní jistota by se pak přenesla i na dítě.

Rudolf Steiner: Všechna tato opatření jsou velmi dobrá. - Ještě by se doporučovalo vyvolat u těch dětí, kterým se nechce do eurytmie, zvláštní potěšení z eurytmie tím, že je nenecháme jenom hodně sledovat eurytmické pohyby zvenčí u jiných, ale že se také pokusíme udělat snímky různých postojů, fotografie - museli bychom je zjednodušit -, tak aby děti dostaly viditelné obrázky eurytmických forem a pohybů, které člověk sám provádí. Takové viditelné obrázky eurytmických prvků, ty se vstřípí a budou působit opravdu rozněčujícím dojmem na eurytmické schopnosti. Proto jsem poprosil slečnu W., aby pořídila takové viditelné obrázky, čímž nemyslím pouhé reprodukce eurytmických postojů, nýbrž jejich převedení na jednoduché schematické pohybové formy, které by byly i umělecky účinné. Těch bychom pak mohli použít, abychom dětem předvedli krásu linie. Uvidíte pak - což je z psychologického pohledu mimořádně zajímavá skutečnost že je možné, aby dítě vnímalo krásu linie, kterou samo při eurytmii vytváří, aniž by podleho ješitnosti nebo koketérii. Zatímco se v něm jinak, když je upozorníme na něco, co samo dělá, snadno probudí ješitnost, právě v eurytmii k tomu nedochází. Proto je také v eurytmii namísto hledat souběžně i zrakový vjem eurytmické linie a použít ho pro pozvednutí dětského sebevědomí, aniž bychom probouzeli ješitnost a koketérii.

M. vypravuje, jak by dětem objasnil dynamo. Snažil by se všude vyzvednout to, z čeho by vyplýval základní jev.

Rudolf Steiner. To je velmi důležitá zásada, a lze ji uplatnit i v jiných předmětech. Je to dobrá zásada pro vyučování, ale při vyučování fyziky je jaksi dobrá pro všechny žáky. Nevztahuje se přímo na otázku: Co budeme dělat se slabými žáky? Protože žáci slabí ve fyzice vám i při takovém postupu budou klást jistý odpor, zvláště děvčata.

O.: Protože výživa plní velmi důležitou úlohu, chtěl bych pana dr. Steinera poprosit, zdali by nám ještě něco pověděl o účinku různých potravin na tělo.

Rudolf Steiner. Zčásti jsem přece už před chvílí něco řekl, zčásti také najdete leccos na různých místech v mých přednáškách. Dnes by snad vedlo příliš daleko, kdybych měl v tomto

směru uvádět všechny jednotlivosti. Ale zvlášť bychom se měli vyvarovat toho, abychom dětem nabízeli takové věci jako čaj a kávu.

Čaj působí, že se myšlenky nechtějí držet pohromadě, že se rozu- tíkávají. Proto je čaj docela dobrý pro diplomaty, ti mají vždycky za úkol povídat všechno možné a nechtějí vyvozovat jednu myšlenku logicky z druhé. Měli bychom se varovat toho, abychom čajem podněcovali děti k takové rozbíhavosti myšlenek.

Ani káva však není pro děti dobrá, protože s kávou do sebe přijímají vlohu k přílišnému puntičkářství. Káva, jak víte, je obvyklý nápoj novinářů, pomáhá jim soukat jednu myšlenku z druhé. To bychom u dětí neměli kultivovat. Kdykoli děti rozvíjejí nějakou myšlenku, mělo by vždycky vyplývat přirozeným způsobem jedno z druhého. Káva a čaj patří mezi požitaviny, jimž bychom se měli vyhýbat.

Co je možné považovat pro děti za obzvlášť důležité, je zejména všechno, co je u rostlin zelené, také mléko. Co možná málo tmavého masa, dětem bychom měli dávat pouze bílé maso. Tolik, pokud chcete za každou cenu vědět o těch věcech, které se vztahují k výživě.

D.: Když dítě těžko chápe, musíme se mu velmi mnoho věnovat a také se zajímat o to, zdali prospívá v jiných předmětech. Ovšem zabýváme-li se příliš mnoho nenadanými dětmi, narazíme na obtíž, že by ostatní děti v té době nebyly zaměstnávány.

Rudolf Steiner. Prosím, abyste rozhodně nepřeceňovali to, co ostatní děti ztratí tím, že se budete věnovat těm trochu slaběji nadaným, zpravidla se tím vůbec tak strašně mnoho neztratí. Jenom je třeba docílit, aby nadané děti věnovaly pozornost i tomu, pro co někteří jednotlivci jsou nenadanější, když to budete přednášet způsobem, jakým je třeba to přednést pro nenadané děti. Tím se opravdu neztratí tak strašně mnoho pro ty nadanější. Najdete-li správný takt, jak ty věci předvést slabším dětem, budou z toho mít v některém koutečku zisk i nadanější děti.

B.: Při nedostatečném zájmu bych vždycky přibral na pomoc umělecké dojmy. Pokud chybí schopnost zapamatovat si kameny, znám případ, kdy to jde ruku v ruce s nesnází při zapamatování jakýchkoli tvarů. Takové děti si také nepamatují melodie.

Rudolf Steiner: Vyhmátl jste tu zvláštní nesnáz u dětí, když nemají schopnost zřetelně vnímat a zapamatovat si tvary. Tady ovšem musíme rozlišovat tvary, které se vyskytují ve spojitosti s organismy, a tvary, které se vyskytují ve spojitosti s nerosty, s těmi jsou skutečně souběžné tvary melodií. Jde ale o to, že tady přece jenom narážíme na velice, velice radikální vadu, na velkou vadu ve vývoji takového člověka, a že bychom měli přece jenom pomýšlet na to, abychom tuto vadu od základu vyléčili.

Pro zapamatování organických přírodních forem, forem zvířecích a rostlinných, dosáhneme velmi mnoho, pokusíme-li se vyzvednout karikovanou kresbou charakteristické rysy, budeme-li se u zvířecích a rostlinných forem přímo snažit - ne snad nevkusně, nýbrž vkusně, ale přece nápadně aby děti si zapamatovaly karikatury, takže si pak touto oklikou, zapamatováním karikatur, vštípí i to ostatní.

Tedy takhle by si mohly zapamatovat myš. Snad ještě zoubky, a taky fousky: Pak by tu byla ještě jedna možnost pro ujasnění tvarů: Nemohou-li děti něco pochopit zvenčí, nechť se to pokusí pochopit zevnitř. Řekněme například, že dítě si nedokáže zvenčí ujasnit rovnoběžnostěn, těleso ohraničené šesti rovnoběžníky. Nepředstaví si to. Řekněme mu: „Tak si mysli, že jsi docela malinký trpaslíček a že vlezeš dovnitř do toho tělesa. Pak bys v něm stál jako v pokojíčku.“ Navedeme tedy dítě, aby pochopilo zevnitř, co se mu nedaří pochopit zvenčí. To dokáže. Ale musíme to s tím dítětem opakovat strašně často. U forem, jaké se

vyskytují i v nerostech, toho dosáhneme poměrně snadno. Obtížnější to už bude, půjde-li o vnímavost pro zbarvení nebo jiné vlastnosti nerostu. Tady přispějeme k porozumění tím, že navedeme dítě, aby to, co je ve skutečnosti malé, si představilo ve velikém zvětšení. Že si tedy často představí nějaký malý žlutý krystal jako obrovské těleso, které má tvar příslušného krystalu.

Když ovšem půjde o něco, co probíhá v čase, o hudbu, nebude to tak lehké. Když tady budete chtít zasáhnout karikaturou, tedy dosáhnete něčeho leda tak - pokud jste ještě vůbec ničeho nedosáhli tím, že jste zlepšili vnímavost pro prostorové formy -, že jaksí přímo s pomocí matematiky - strašně zvětšíte intervaly: necháte každý tón působit hodně dlouho, a časovým zvětšením vztahů mezi tóny prostě tu melodii předvedete ve velkém, jako veliký, mohutný dojem. Tak můžete něčeho dosáhnout. Jinak se vám vůbec nepodaří tady mnoho zlepšit.

Teď vás prosím, abyste si zapamatovali tyto otázky pro zítřek.

Za prvé: Jak mohu v přírodopise pojednat o vyšších rostlinách z téhož ducha, jak jsem to včera ukázal pro zvířata, pro sépii, myš, člověka?

Za druhé: Jak mohu včlenit do tohoto vyučování mechy, houby, lišejníky?

Obě ty otázky vám patrně vyvstanou společně, ve spojitosti. Tedy pojednat o rostlinách z téhož hlediska, které jsem uvedl včera pro zvířata¹³), nad tím vás prosím, abyste se zamysleli. Nebude se tedy jednat o názorné vyučování, nýbrž o vyučování po devátém roce, kdy do vyučování zasáhne přírodopis.

13) Viz GA 294, 7. přednáška